

21. Криминалистика : учебник. Ч. 1 / Винберг А. И., Комаринец Б. М., Митричев С. П., Попов В. И. и др.; под ред.: Винберга А. И., Митричева С. П. – М. : Госюриздат, 1950. – 304 с.
22. Пантелеев И. Ф. Методика расследования преступлений. – М.: Юрид. лит., 1975. – 120 с.
23. Шматов М. А. Развитие научных представлений о теории оперативно-розыскной деятельности в криминалистике (к истории вопроса) / М. А. Шматов // Оперативник (сыщик). – 2011. – № 3 (28). – С. 9–13.
24. Елинский В.И. Основы методологии теории оперативно-розыскной деятельности : монография / В. И. Елинский. – М. : Изд. И. И. Шумилова, 2001. – 228 с.
25. Шматов М. А. Теория оперативно-розыскной деятельности в системе уголовно-правовых наук / М. А. Шматов. – Волгоград : Изд-во Волгогр. акад. МВД России, 2001. – 228 с.
26. Шумилов А. Ю. Проблемы законодательного регулирования в оперативно-розыскной деятельности: десять лет спустя : моногр. (конст., администр., уголов., уголов.-процесс. и уголов.-сыскн. аспекты) / А. Ю. Шумилов. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Изд. Шумилова И. И., 2008. – 260 с.
27. Грохольський Л. В. Поєднання гласних і негласних заходів в ОРД / Л. В. Грохольський // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 4. – С. 34–38.
28. Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність : Вступ до курсу / І. П. Козаченко. – О. : Одеськ. ін.-т внутр. справ, 1999. – 112 с.
29. Погорельський М. А. Оперативно-розшукові заходи: поняття і види // Державна безпека України : наук.-практ. зб. НАН України і СБ України. – К., 2005. – № 1(3). – С. 62–67.
30. Використання психологічних знань в ОРД : монографія / [Рижков Є. В., Долженков О. Ф., Запорожцева Г. В. та ін.]. – Одеса : Одеськ. ін.-т внутр. справ, 2001. – 116 с.
31. Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності / І. П. Козаченко, В. Л. Регульський. – Л. : Львів. Ін.-т внутр. справ при Нац. акад. внутр. справ України, 1999. – 220 с.
32. Сервецький І. В. Розшукове право: самостійна галузева юридична наука / І. В. Сервецький, О. М. Юрченко // Юридична наука. – 2011. – № 1(1). – С. 166–176.

** Козьяков Роман Сергійович – начальник Бориспільського МВ ГУМВС України в Київській області, здобувач кафедри кримінального процесу Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України.*

УДК 343.341(477):323.28(048)

Михайло Кучерук *

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРЕВЕНТИВНОГО АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ДОСВІДУ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

У статті розкрито теоретичні положення, методологічні засади та методи дослідження, на яких базується сучасна парадигма формування антитерористичного досвіду цивільного населення. Шляхом аналізу науково-методичної літератури та синтезу теоретичних ідей обґрунтовано потребу наукового тлумачення та впровадження на державному рівні системи формування антитерористичного досвіду цивільного населення як основного завдання превенції тероризму.

Ключові слова: методологія, дослідження, тероризм, превенція тероризму, превентивний антитерористичний досвід.

Кучерук М. Н. Методологические основы исследования проблемы формирования превентивного антитеррористического опыта гражданского населения.

В статье анализируются теоретические положения и методологические основы исследования, на которых базируется современная парадигма формирования антитеррористического опыта гражданского населения. Путем анализа научно-методической литературы и синтеза теоретических идей обоснована необходимость научного толкования и

внедрения на государственном уровне системы формирования антитеррористического опыта гражданского населения как основной задачи превенции терроризма.

Ключевые слова: методология, исследования, терроризм, превенция терроризма, превентивный антитеррористический опыт.

Kucheruk M. M. Methodological Principles of Problem of Formation Preventive Antiterrorist Experience of Civilians Research.

The article deals with theoretical concepts and methodological principles and methods of research on which the modern paradigm of anti-terrorism experience generation of civilian population is based.

By analyzing scientific and technical literature and synthesis of theoretical ideas justified the need for scientific interpretation and implementation at national level system of forming anti-terrorism experience the civilian population as the main problem of prevention of terrorism.

Keywords: methodology, research, terrorism, prevention of terrorism, preventive anti-terrorism experience.

Еволюція тероризму на ґрунті інноваційних процесів розвитку сучасного суспільства свідчить про необхідність перегляду на державному рівні базових принципів, традиційних способів організації антитерористичної діяльності. Перспективним є залучення до вказаного процесу якомога більшої кількості суб'єктів, спрямування основних зусиль на своєчасне виявлення та попередження можливих терористичних проявів. Вказане можливе за активної участі цивільного населення нашої держави. Тому актуальною є організація відповідної антитерористичної підготовки останнього, тобто формування у нього превентивного антитерористичного досвіду.

З огляду на незначні позитивні результати у боротьбі з тероризмом в Україні та світі на основі існуючої системи антитерористичної діяльності все більше науковців різних галузей приділяють увагу питанням організації превенції тероризму.

Особливий інтерес викликають праці українських учених В. О. Глушкова, В. В. Крутова, В. С. Канціра, Г. В. Завірухи та інших, присвячені розв'язанню таких питань. Вони вважають перспективним спрямування на державному рівні зусиль щодо організації проведення превентивних заходів, в першу чергу профілактичного характеру. Крім того, значна частина науковців (І. М. Рижов, В. А. Ліпкан, Б. Д. Леонов та інші) акцентують увагу на необхідності залучення до протидії тероризму членів громадськості, організації проведення з ними відповідної освітньо-навчальної підготовки, тобто формування у них превентивного антитерористичного досвіду.

Мета статті – окреслити підходи, принципи та методи наукового дослідження проблеми формування антитерористичного досвіду у цивільного населення.

Європейська інтеграція є одним з найважливіших національних проєктів України, метою якої є забезпечення високих соціально-правових стандартів для громадян нашої держави. Для успішної інтеграції України до євроатлантичних інституцій, особливо під час проведення антитерористичної операції на Сході України, надзвичайно актуальним є питання створення безпечних умов життєдіяльності громадян нашої країни, подолання найнебезпечніших загроз національній безпеці держави, серед яких тероризм на першому місці. З огляду на те, що життя людини є безцінним, а останнім часом терористичні прояви стають буденністю, необхідно терміново переглянути організацію системи протидії тероризму.

Світова практика боротьби з тероризмом свідчить про ефективність відповідної діяльності за умови залучення до неї якомога більшої кількості громадських структур, при цьому надзвичайну роль у попередженні терористичних проявів та мінімізації негативних наслідків під час проведення терористичних актів відіграє поведінка заручників та цивільних громадян. Сказане свідчить, що головним завданням держави в сучасних умовах є навчання громадян відповідним умінням і навикам поведінки в екстремальних обставинах, тобто формування у цивільних мешканців відповідного превентивного антитерористичного досвіду (ПАТД).

Згідно «Великого тлумачного словника сучасної української мови» досвід – це сукупність знань, умінь, які здобуваються в житті, на практиці [1, с. 242]. Формування превентивного

антитерористичного досвіду цивільного населення полягає в тому, що, з одного боку, ця проблема багатоаспектна, зокрема необхідно врахувати смислове поле поняття антитерористичного досвіду, його місце в системі суміжних понять, різні елементи суспільно-історичного та етнічно-культурного досвіду, які становлять способи пізнання інформації й запобігання терористичним проявам, з іншого – теорія правознавства не має відповідних системних напрацювань. Вказане зумовлює необхідність наукового дослідження даного питання, теоретичного обґрунтування функціональної системи, яка забезпечила б досягнення одного із найважливіших завдань протидії тероризму – його превенцію та мінімізацію негативних наслідків під час терористичного прояву шляхом формування антитерористичного досвіду цивільного населення.

Важливою умовою виконання наукового дослідження є визначення його методологічних засад. У філософському трактуванні, *методологія* – це: 1) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності; 2) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці. Загальним методом сучасного наукового пізнання є *матеріалістична діалектика*, методологічна функція якої реалізується через систему категорій, принципів і законів як необхідних чинників системно-цілісного пізнання та відтворення об'єктивної реальності у сфері наукового мислення [7, с. 373–374]. Враховуючи сказане, зазначимо, що методологічною основою використання діалектичного методу в пропонуваному дослідженні є принцип єдності діалектики буття і діалектики мислення, за яким визнається здатність мислення людини пізнати світ, адекватно відобразити його властивості, – відповідно виділяємо особливу роль особистості, її активної діяльності в забезпеченні протидії тероризму на основі власного антитерористичного досвіду тощо.

Заслуговує на увагу думка учених (О. Новикова, Д. Новикова), які методологію тлумачать як учення про організацію діяльності, у якій мають місце методи, а дослідницькі підходи відіграють роль методів, є надметодами [5, с. 6, 77, 136]. У висвітленні методологічних засад нашого дослідження відобразатимуться як загальнофілософські уявлення про методи, їх зв'язки з принципами, підходами до наукового пізнання, так і методи, що розробляються в контексті загальної й конкретної наукової методології. Основний критерій вибраної методології – об'єктивна відповідність її меті й цілям дослідження.

Методологія нашого дослідження базується на *принципі системності*, крім нього, враховано інші регулятивні принципи *історизму, розвитку, детермінізму, відповідності, доповнюваності, зв'язку теорії з практикою*. Відповідно до принципу системності досліджуваній об'єкт (формування превентивного антитерористичного досвіду цивільних осіб) розглядається як система, по-перше, в тісному взаємозв'язку з іншими об'єктами, по-друге – як органічний синтез внутрішніх структурних елементів. На основі принципів історизму й розвитку розглядаємо антитерористичну діяльність у контексті історичного виникнення, становлення й перспектив розвитку. Принцип детермінізму орієнтує на дослідження взаємозв'язків причин і наслідків таких явищ як тероризм, превенція тероризму, антитерористична підготовка населення, на вивчення зв'язку причин і наслідків терористичних проявів та антитерористичної діяльності, зокрема профілактичного спрямування. Наукове пізнання детермінації передбачає розгляд характерних особливостей суспільних відносин між терористами і тими, хто не поділяє ідеологію терористичного насилля, протидіє їм. Цей принцип дає змогу виявити закономірності ефективної роботи з превенції тероризму, зокрема щодо формування превентивного антитерористичного досвіду цивільних громадян. Враховуючи принцип відповідності, нашу концепцію створюємо у зв'язку з попередніми теоріями антитерористичного спрямування (В. Антипенка, В. Крутова, В. Ліпкана, І. Рижова та ін.). Відповідно до принципу доповнюваності усвідомлюємо, що наш об'єкт дослідження може описуватися кількома теоріями, які відрізняються вихідними поглядами. Водночас, послуговуючись філософським словником, ми виходимо з того, що лише теорія, яка підтверджується практикою, забезпечує проникнення в сутність явищ дійсності; теорія виникає, як правило, у вигляді гіпотези на базі загальнення наукових фактів, відповідна гіпотеза переростає в теорію внаслідок перевірки її за допомогою спостереження, досліду [7, с. 173, 689, 104]. Тому в розвитку теорії цього дослідження використовуємо ті ідеї, положення, які самостійно перевіряли в процесі власних спостережень і практичної діяльності антитерористичного змісту. Наша теорія виникла з такої гіпотези: рівень безпеки людини (суспільства, держави) в умовах терористичних

загроз підвищиться, якщо забезпечити формування превентивного антитерористичного досвіду цивільного населення. Це припущення виникло на основі міркувань про те, що з позиції існування зовнішнього і внутрішнього середовища людини антитерористична діяльність здійснюється двома шляхами: **1)** з використанням зовнішніх ресурсів (засобів і можливостей – матеріальних, інформаційних, людських, соціальних, технологічних), серед них засобів управління; **2)** з використанням спеціально сформованого внутрішнього потенціалу особистості. Другий шлях передбачає реалізацію сформованого кількокомпонентного ПАТД громадян. В. Канцір слушно наголошує, що ефективну боротьбу з тероризмом неможливо вести винятково силовими методами та завдяки державним інститутам, у боротьбу з тероризмом свій внесок має зробити і громадянське суспільство [3, с. 30].

У ситуації антитерористичної операції, коли у протиборстві поєднуються терористи й сили спеціальних підрозділів, визначальну роль відіграє третя сторона – громадськість, від підготовленості та відношення якої до перших двох і залежить кінцевий результат їх протиборства. Участь третьої сторони конфлікту вимагає відношення до цивільного населення як до повноцінної складової системи протидії тероризму, принаймні у питаннях підготовки до дій в екстремальних умовах. Успіх антитерористичної діяльності, зокрема в частині профілактики та запобігання, в кінцевому рахунку визначається здатністю протистояти викликам терористів на різних етапах – від формування ставлення до них та обраних ними методів, до поведінки в умовах проведення антитерористичної операції, під час проведення якої у багатьох випадках грамотність дій, наприклад, заручників є запорукою збереження їх життя [6, с. 31]. Логічно вмотивованим і закономірним, на нашу думку, є те, що відповідний внесок можливий за умови наявності в цивільного населення належного й достатнього ПАТД.

Ми розглядаємо превентивний антитерористичний досвід громадян і формування АТД цивільного населення як системні явища, відповідно теоретичну основу пропонованого дослідження становить *системний підхід* – продуктивний спосіб теоретичного та практичного дослідження об'єкта як системи й проектування складної системи. Цей підхід конкретизує вимоги діалектики про розгляд кожного предмета в його взаємовідношеннях і взаємозв'язках з іншими предметами. За філософською традицією, *система* – це сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Системою є окремі предмети чи явища, які складаються з реально виділених частин, об'єднаних в одне ціле. Найважливіші ознаки системи – *розчленованість* і *цілісність*. Предмети і явища можуть становити ієрархії систем, предмет, який є системою, може бути елементом системи вищого рівня [7, с. 626–628]. Врахуємо, що, за теорією складних систем, будь-яка система функціонує в певному зовнішньому середовищі, утвореному іншими системами, які не входять у неї.

З позиції методології дослідження системних явищ застосування системного підходу в науковому пізнанні передбачає використання *методу системного аналізу* й *методу моделювання*, що, з одного боку, дає змогу вивчити формування превентивного антитерористичного досвіду громадян як концептуальну (теоретичну) систему, а з іншого – забезпечує відповідну випадковості в проектуванні, організації й реалізації процесу формування (функціональної системи), веде до побудови цього процесу на основі вибраної теоретичної моделі й спрямовує на комплексне її втілення. Отже, системний розгляд формування превентивного антитерористичного досвіду громадян, поза іншим, потребує вивчення відповідної системи в розвитку та функціонуванні. Дослідження формування АТД цивільного населення з позицій *системного підходу* потребує аналізу всіх аспектів досліджуваного явища як єдиного цілого, у якому узгоджено функціонують усі елементи і частини, та взаємозв'язків його з соціальними, соціально-політичними, правовими, психолого-педагогічними та іншими явищами. По суті, ідеться про дослідження системи формування ПАТД цивільного населення, яку розглядаємо як сукупність принципів, цілей, змісту, форм, способів і засобів досягнення мети, що загалом виражається в комплексі заходів, спрямованих на планомірне забезпечення урядовими та позаурядовими структурами, органами місцевого самоврядування, громадськими, етнічними та релігійними організаціями, підприємствами та установами накопичення досвіду цивільних громадян щодо попередження, тобто запобігання, антитерористичної діяльності в умовах мирного часу та мінімізації негативних наслідків під час надзвичайних ситуацій, в т. ч. терористичного прояву. Дотримання окреслених

методологічних орієнтирів дає змогу усвідомити суть механізмів формування ПАТД цивільного населення для подальшого проектування відповідної системи роботи.

Поняття «антитерористична діяльність» сьогодні переосмислюється й розглядається не просто як боротьба з терористами радикальними способами (силовими методами) з метою локалізації й придушення тероризму, а ширше та глибше – як сукупність взаємопов'язаних превентивних (профілактичних), регулятивних і репресивно-силових заходів протидії тероризму, його загрозам і проявам, що становить єдине ціле. Відповідно одним із напрямів антитерористичної діяльності, протидії терористичним загрозам і проявам, є превенція тероризму, а серед шляхів його забезпечення особливо виділяємо формування ПАТД цивільного населення. Підкреслимо, що ми відстоюємо просвітньо-профілактичний підхід в антитерористичній діяльності, по суті, протилежний за змістом традиційному (силовому), робимо спробу по-сучасному, цивілізовано підійти до трактування антитерористичної діяльності, визначаючи в її складній системній структурі багатогранну діяльність із формування ПАТД мирних громадян. Нам імпує думка філософа Г. Завірухи, що завдання людства – сприяти залученню суспільного складника до боротьби з тероризмом; культивувати в суспільстві атмосферу конструктивного діалогу [2, с. 8].

У контексті сказаного виходимо з того, що система протидії тероризму складається з низки взаємопов'язаних підсистем, особливе місце серед них відводимо підсистемі превенції тероризму, яка (підсистема) є системою для підсистем нижчого рівня, зокрема для підсистеми формування ПАТД цивільного населення, ця підсистема, у свою чергу, становить систему відповідних взаємопов'язаних елементів і частин тощо. Зв'язки між цими системами можна показати у вигляді схеми (Рис. 1). Підкреслимо, що подана на рисунку модель є умовною, головне для нас – врахувати предмет дослідження, показати місце його в наведеній системі та взаємозв'язки між компонентами.

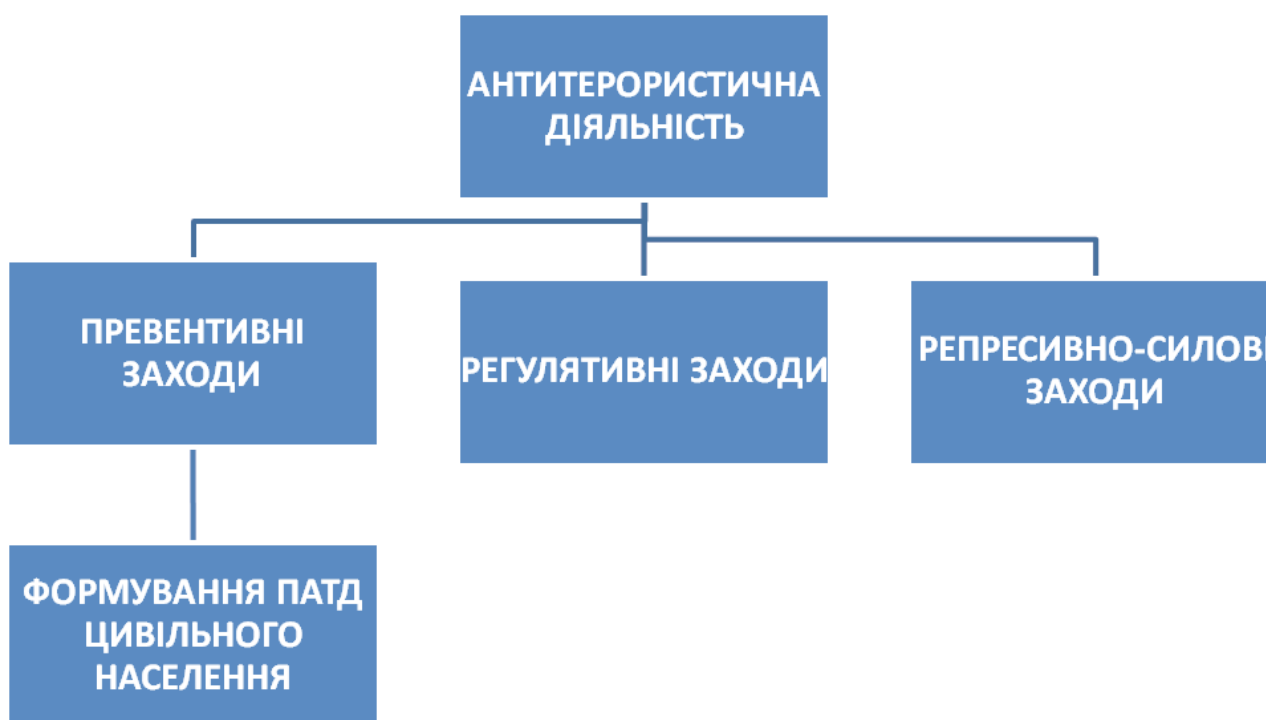

Рис. 1. Зв'язки в системі антитерористичної діяльності

Комплексна система антитерористичної діяльності існує в зовнішньому середовищі й базується на суспільних відносинах. Ми виходимо з того, що вчені розглядають поняття зовнішнього середовища як важливу категорію системного аналізу. Зовнішнє середовище певної системи – це все те (суб'єкти, об'єкти), що не входить у систему і взаємопов'язане з нею: впливає на неї власною поведінкою, внутрішніми змінами і водночас зазнає змін залежно від функціонування цієї системи. Відповідно як зовнішнє середовище до антитерористичної діяльності розглядаємо суб'єктів і об'єктів терористичної діяльності. Розгляд антитерористичної

діяльності у зв'язку з терористичною уможливорює глибше осмислення порушеної в дослідженні проблеми. Поділяємо думку Б. Леонова: «Всебічне дослідження природи тероризму дає змогу систематизувати знання про нього, проаналізувати його сутність у цілому й характерні особливості, виявити сучасні тенденції тероризму. Це, у свою чергу, сприяє створенню більш досконалої системи запобігання цьому негативному явищу» [4, с. 149]. Виділяють такі чинники впливу на систему діяльності, які задає зовнішнє середовище щодо певного суб'єкта діяльності, а саме: *критерії* оцінювання відповідності результату меті; прийняті в суспільстві *норми* (правові, етичні та ін.); *принципи* діяльності. *Умови* діяльності (мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні, нормативно-правові, інформаційні та ін.) будуть належати і до зовнішнього середовища, і можуть входити до складу самої діяльності, враховуючи можливість активного впливу суб'єкта на створення умов своєї діяльності [5, с. 15-16]. Відповідно зовнішнє середовище до системи антитерористичної діяльності становить, окрім іншого, правова система, яка, до речі, потребує адекватного вдосконалення. За такого розуміння між зовнішнім і внутрішнім середовищем системи антитерористичної діяльності виявляються взаємозв'язки правових норм, інститутів із правовою свідомістю і поведінкою людей, громадян та суспільною діяльністю, що актуалізує потребу в забезпеченні правових знань і вироблення культури діалогу для збагачення ПАТД цивільного населення, оскільки превентивна антитерористична діяльність може реалізуватися як інтерсуб'єктний діалог, спрямований на запобігання терористичним проявам.

У нашому дослідженні важливі два аспекти системи роботи з формування превентивного антитерористичного досвіду населення – морфологічний і функціональний. Тому доцільними в методологічному інструментарії є як *системно-структурний метод*, пов'язаний зі студіюванням структури системи антитерористичної діяльності, зокрема підсистеми діяльності щодо превенції тероризму, так і *структурно-функціональний метод*, що дає змогу дослідити функції суб'єктів превенції тероризму й функціональні особливості самої системи формування ПАТД населення у співвіднесенні з метою і цілями. Морфологічний аспект пов'язаний зі структурою системи, із відношеннями між її компонентами, між окремим компонентом і системою. Будова практичної системи формування превентивного антитерористичного досвіду населення залежить від умов функціонування, тому її структура залежно від умов реалізації може бути різною. Отже, компонентна структура та функції досліджуваної системи взаємодіють. Функціональний аспект стосується взаємодії компонентів, які входять у систему, цілеспрямовано використовуються в процесі формування превентивного антитерористичного досвіду населення, впливають на її результативність, забезпечуючи реалізацію основних функцій формування превентивного антитерористичного досвіду, а саме: забезпечення пізнання негативної суті тероризму, психології терориста, правових основ щодо кримінальної відповідальності за терористичну діяльність або сприяння їй, вироблення практичних умінь і навичок антитерористичного спрямування, готовності ефективно діяти в конфліктних ситуаціях тощо, – відповідні знання, уміння, компетентності стануть «зброєю» в ситуаціях терористичних загроз чи проявів. Цілісність такої системи досягається відповідністю її складників формувальним цілям, специфічному змісту й конкретній ситуації застосування в процесі формування ПАТД.

З огляду на сказане перспективним у пропонованому дослідженні є поєднання системного підходу *здіяльнішим* (функціональний аспект становить доповнення, частковий вияв діяльнісного підходу), що дає змогу розглядати процес формування превентивного антитерористичного досвіду населення відповідно до логіки й цілей організації активної формувальної діяльності. Ця діяльність зумовлюється певними мотивами, підпорядковується адекватній меті, складається з дій (способів) досягнення мети й загалом має синергетичну природу (синергізм у перекладі з грецької мови – пов'язаний із взаємодією, співпрацею). Сукупне застосування названих підходів набуває нової якості – системно-синергетичного характеру й передбачає дослідження системи формування превентивного антитерористичного досвіду населення як такої, що є нелінійною, відкритою, хаотично впорядковується, виникає в результаті взаємодії декількох чинників і змінюється в умовах ситуативної випадковості. Перехід від системної до *системно-синергетичної* методології дослідження системи формування превентивного антитерористичного досвіду населення потребує зосередження уваги на динамічних, інтегративних процесах самоорганізації системи, вивчення внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків системи формування ПАТД.

Для побудови теоретичної моделі юридичної системи щодо превенції тероризму в роботі поєднано системно-синергетичний підхід із *нормативно-ціннісним*, за ним суттєвою суспільною ознакою людини є її духовна культура, сформована на ціннісній основі, що визначає характер поведінки особистості в конфліктних ситуаціях, в умовах терористичних загроз із метою врегулювання суспільних відносин та розв'язання міжособистісних і групових конфліктів. У контексті превенції тероризму необхідною ціннісною основою, поза іншим, є толерантність, завдяки якій людина виявляє терпимість до інших, спокійно реагує на погляди, яких не сповідує, адекватно відстоюючи власні думки, переконання. Загалом антитерористична діяльність становить протидію тероризмові як результату зіткнення соціокультурних цінностей. Тому вважаємо необхідним дослідження цінностей, які можуть спричинити сповідування або неприйняття ідеології тероризму для розв'язання конфліктів, зокрема для антитерористичної діяльності. У контексті ідеї щодо важливості впливу на соціально-політичні й соціокультурні перетворення цілком поділяємо думку Г. Завірухи, що один із аспектів боротьби з тероризмом – це виховання освіченої, високоморальної, свідомої особистості в душі поваги до загальнолюдських цінностей і моральних норм, адже всі проблеми загалом, зокрема й проблеми тероризму в усіх його проявах зароджуються в глибинах свідомості, підсвідомості людини, визначаються та спрямовуються мисленням і рівнем його конструктивності чи деструктивності [2, с. 13].

Комплексний підхід характеризується тим, що для вивчення й розв'язання проблеми формування превентивного антитерористичного досвіду населення застосовано її комплексне міждисциплінарне осмислення на основі поєднання наукових ідей, теорій різних галузей філософії, логіки, соціології, політології, історії, психології, педагогіки, менеджменту, правознавства.

Зазначимо, що визначення базових понять дослідження, зокрема поняття «превентивний АТД цивільного населення», здійснюється шляхом застосування діалектичного *методу сходження від абстрактного до конкретного* в науковому мисленні. Суть цього методу полягає в тому, що абстрактне мислення розчленовує досліджуваний об'єкт на окремі абстракції, завдяки чому досягається глибоке пізнання окремих його компонентів і властивостей. На основі цього методу діалектично виводяться одні визначення з інших.

Серед прикладних методів застосовуємо *соціологічний* (бесіди, анкетування, інтерв'ювання) для з'ясування поглядів практиків антитерористичної діяльності щодо проблем АТО в Україні й сучасного стану підготовки цивільного населення України до протидії терористичним загрозам і проявам. Для опрацювання кількісних результатів послуговуємося *статистичним методом*.

Умовою впровадження системи формування превентивного антитерористичного досвіду населення України є вдосконалення системи вітчизняного законодавства, пов'язаного з протидією тероризму, спрямованого на створення регулятивно-правової бази для управління процесом формування ПАТД цивільного населення. Передумову практичної реалізації цієї системи становить дослідження правових аспектів превенції тероризму за допомогою специфічних для правознавства методів. Використання *формально-юридичного, або юридико-технічного методу* в процесі наукового пізнання порушеної проблеми уможливорює з'ясування змісту і значення базових термінів; дослідження законодавчої техніки, норм вітчизняного антитерористичного законодавства, чи не суперечать вони одна одній, чи немає прогалин у приписах (нормах) щодо регулювання антитерористичної діяльності; обґрунтування висновків, пропозицій і рекомендацій щодо їх зміни та доповнення. Врахування *юридико-догматичного методу* дає змогу дослідити проблему превенції тероризму на основі зіставлення того, що закріплено в нормах, і того, що насправді є у сфері превентивної антитерористичної діяльності. *Метод державно-правового моделювання* використовуємо для того, щоб вивчити функції, компетентності державних органів у сфері антитерористичної діяльності, аби внести зміни чи доповнення в систему суб'єктів протидії тероризму (зокрема, превенції тероризму), наприклад вітчизняним законодавством не передбачено в системі таких суб'єктів Міністерства освіти і науки, молоді і спорту, культури України, тому, вважаємо, потрібно внести відповідне доповнення. Для досягнення цілей дослідження, поза іншим, послуговуємося *методами тлумачення правових норм: телеологічним методом, або цільовим* – дає змогу порівняти мету, відповідно до якої приймалася норма, і те, що норма реально виконує, чи досягнуто цю мету, тобто наскільки норма антитерористичного законодавства, яка тлумачиться, може бути засобом для досягнення

мети норми більш високої юридичної сили вітчизняного законодавства; за допомогою *системно-структурного методу тлумачення* з'ясуємо значення правової норми щодо антитерористичної діяльності через встановлення системних зв'язків її з іншими нормами. Відповідно до цілей дослідження використовуємо також *метод вироблення правових рішень* для напрацювання концепції превенції тероризму, визначення рекомендацій до вітчизняного законодавства з питань правових норм профілактики терористичних проявів із урахуванням необхідності забезпечення правового регулювання діяльності з формування ПАТД цивільних громадян.

Підсумовуючи, зазначимо, що окреслена методологія забезпечує студіювання проблеми формування ПАТД цивільного населення на взаємопов'язаних засадах системності, структурованості, синергізму, комплексності, нормотворчості, аксіології, діалогічного дискурсу. Вибрану методологію розглядаємо як досить продуктивну, результативну для пропонованого дослідження, що дасть змогу висловити науково обґрунтовані міркування й узагальнення. В подальшому зазначена методологія сприятиме внесенню ясності в сутність визначення «превентивний антитерористичний досвід», розроблення на державному рівні функціональної системи, яка забезпечить формування превентивного антитерористичного досвіду у цивільного населення.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел] – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Завіруха Г. В. Феномен тероризму в контексті глобалізаційних процесів (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03 / Ганна Валеріївна Завіруха. – Донецьк, 2008. – 19 с.
3. Канцір В. С. Філософія міжнародного тероризму: правовий вимір : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.12 / Володимир Степанович Канцір. – Львів, 2011. – 37 с.
4. Леонов Б. Д. Тероризм як об'єкт комплексного дослідження: наукова значущість системного підходу / Б. Д. Леонов // Інформація і право. – 2012. – № 1(4). – С146–150.
5. Новиков А. М. Методологія научного дослідження / А. М.Новиков, Д. А.Новиков. – М. : Книжний дом «ЛИБРОКОМ», 2010.– 280 с.
6. Рижов І. М. Акмеологічні засади антитерористичної діяльності / І. М. Рижов // Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»: Збірник наукових праць – К. : НАУ, 2013. – №1 (26) – С. 31–36.
7. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – [2 вид., перероб. і доп.]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.

* *Кучерук Михайло Миколайович – співробітник Управління Служби безпеки України в Донецькій області.*

УДК 343.982.4

Альона Мілевська *

ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПІДРОБЛЕННЯМ НОТАРІАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

У статті розглядаються питання, присвячені проведенню слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні щодо злочинів, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів. Зважаючи на специфіку таких злочинів, зумовлену необхідністю дотримання нотаріальної таємниці, та можливістю притягнення нотаріуса як особи, що надає публічні послуги, до кримінальної відповідальності, визначається перелік слідчих (розшукових) дій, спрямованих на оптимізацію досудового розслідування злочинів, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів, та прогалини чинного законодавства у напрямку їх ефективності; пропонуються шляхи удосконалення проведення слідчих (розшукових) дій у цій категорії злочинів.

Ключові слова: слідча (розшукова) дія, кримінальне провадження, досудове розслідування, підроблення нотаріального документа, злочини, пов'язані з підробленням нотаріальних документів.